

# AZ ÉN KOROMBAN

GEROLD LÁSZLÓ

*Hozott szalonnával egérintést vállal  
özvegy Varsányiné!*

(Örkény István: Pisti a vérzivatarban)

Sohasem hittem volna, hogy a jó irodalom egyszersmind naprakészen aktuális is (ami semmiképpen sem jelenti, hogy a naprakész aktuális irodalom eleve jó irodalom is!). Ezt MOST tapasztaltam meg. Szirénaszó, rakétabecsapódás, légelhárítók pattogó tűzijátéka, kiváró, leső réműlet (hol csapódik be?), ruhában alvás közepette, miközben mellettünk a kézitáska a legfontosabb iratokkal s némi pénzzel meg egy váltásnyi ruhaneművel megtömött utazótáska, mialatt az ablakok megnyitva, illetve újsággal befedve a két szárny, olyan, mintha csukva lenne, nem fúj be a hideg szél, de a légnyomás mégsem az üveget töri, csak (remélem) az ablakot fogja benyomni, a redőny leeresztve . . .

S amikor napközben sem igen tehet a magamfajta író-tanár-ember mást, minthogy olvas (háttérben a rádió szól), pontosabban: könyvben, folyóiratban lapozgat (háttérben változatlanul a rádió, nem mintha érdemes lenne ráfigyelni bármelyik állomásra is; az egyik az igazság csak neki kedvező felét mondja, állandó, kötelezően negatív tartalmú eposzi jelzők kíséretében, a másik pedig a két [anya]nemzetet féltő, megnyugtató közlemény között izgalmat gerjesztő tév híreket röppent fel; a tévéadók ugyanezt teszik, ugyanígy), jobb esetben géphez ül és olyasmit csinál, amihez, úgy véli, kevesebb értelem kell, például különféle könyv-

vekből verseket másol egy majdani gyermekköltészeti antológiába; legyen majd (majd?) végre szöveggyűjtemény a tanítóképzős hallgatók kezében, ha immár tíz éve nincs könyvbehozatal s itt már Weöres *Bóbitája* is hiánycikk.

Hogy dolgozni nem lehet, az gyorsan, talán már az első nap kiderült; pedig lenne mit. (Most kellene például épp tető alá hozni azt a talán legjobb feladatot, amivel valaha is megbíztak: a készülő magyar színháztörténet számára két íven megírni a századvég-századelő magyar színikritikájának történetét; Péterfyról, Ambrusról, Kosztolányiról, Adyról, Ignotusról, Karinthyról kellene írni!!!) Ám legfeljebb olvasni lehet, de nem úgy, mint rendszeren, hogy ott a ceruza meg a papír, beírások, kérdő- és felkiáltójelek sorakoznak, elkezdett mondatok kerülnek a margóra, melyeket a megírandó dolgozatban vagy kritikában kellene folytatni, kiegészíteni. Az ember csak úgy olvas, múltjék az idő, hogy becsapja önmagát, mímeli, hogy csinál valamit.

Olvasok tehát, talán azért, hogy ne gondoljak másra.

S közben megdöbbenem fedezem fel: minden jó irodalom olyan, mintha most, tegnap, ma íródott volna, s mind ide, rám vonatkozik, hozzám szól.

Kísérteties, mondja egy telefonhang, amikor megemlítem, hogy most minden költői szónak más a hangzása, mi több, minden szónak sajátos akusztikája van, mintha Vörösmarty ismert, egyre ismertebb és sajnos egyre igazabb sora – „*Most tél van és csend és hó és halál*” – reprodukálna, sokszorozódna, ismétlődne meg szüntelen minden mondatunkban, minden gondolatunkban, minden versünkben. Úgy röpködnek a szavakat szétválasztó s ezzel mindet hangsúlyossá is tevő „és”-ek, mint megannyi, ilyenkor tavaszélen cikázó fecske a levegőben. Most még fecskét sem láttam. Meg sem jöttek? Hosszabb átrepülési utat választottak? Vagy megjöttek, csak megrettentek a sziréna hangjától, félnek tőlünk ideges, rettező s gyanakvó emberektől?

Valóban kísérteties.

És nincs menekülés.

Az a többszörös, sokszoros tudathasadás, ami ITT és MOST minden, kicsit is (el)gondolkodó embert jellemez, nem oldódik, ellenkezőleg, egyre tudatosul, mélyül.

Bennünk, itteni magyarokban, akik soha sehová sem tartoz(t)unk, miközben, s ez talán a legnagyobb baj, igazán önmagunk sem tudunk/tudunk lenni. És akik most ezekben a napokban, hetekben minden előbbinél inkább érezzük, hogy anyátlan, apátlan árvák vagyunk. (Elcsépelet hasonlat, de – elnézést – jobb most nem jut eszembe!) S a nem magyarokban is, lett légyenek valaha ellenzékiek vagy rendszerpártiak, kozmopoliták, kik egy nagy kultúrccsaládban szeretnének élni vagy patrióták, kik azt hiszik, MOST nem ésszel (is), hanem csak szívvel kell és lehet szeretni a hazát, európeérek vagy nemzeti radikálisok.

Skizofrén itt mindenki, aki csak gondolkodik, aki pedig nem, az még szerencsétlenebb.

S nemcsak attól és azért érzi tudathasadásosnak magát az ember, ami körülötte történik, amit egyedüli és kizárólagos igazságként rádiók és tévék szajkóznak, ahogy a hozzánk közeli vagy tőlünk távoli emberek (érthetetlenül) viselkednek, megnyilatkoznak, hanem mindentől, ami a levegőben van, s ami a könyvekben (is) van.

Összefonódik, egy lett a kint és a bent, egy s végtelenül kusza, mintha labirintusban egy fonalat követve azt tapasztalnánk, hogy a fonálnak, ami lehet akár a pillanat, akár a tér, melyben élünk, vagy egyszerűen csak a gondolat, a mi gondolatunk, több vége is van s valódi végére, bárhogy is szeretnénk, nem tudunk eljutni.

És ebben a kuszaságban most az irodalom sem segít.

Holott eddig mindig tudott valahogy segíteni. Ahogy ezt szegény Juhász Erzsitől tudjuk, esti följegyzései tanúsítják, milyen csodálatos érzéssel találta meg a közérzetével szinkronban levő, azt kifejező olvasmányait. Mint kötetnyitó írásának (*Márai bizonyossága*) bevezetőjében írta: „Este van, lassan áthajlik majd az idő a mélységes, feneketlen éjszakába . . . Fejtetőre állt a világ, a nyugalmat adó éj életveszélytől terhes szorongások idejévé alakult át, a halálfélelem idejévé . . . S én, mi mást tehetnék, olvasok.” S ahogy ezt tanúsítja például abban a följegyzésében, amelyhez a vezérfonalat Füst Milán *Adventje* – „ez az a könyv, amelynek újraolvasására elérkezett az idő” – adta.

De jó lenne tudni, most melyik az a könyv, melyek azok a könyvek, amely, illetve amelyek el- vagy újraolvasására „elérkezett az idő”.

És bármennyire is példamutató Juhász Erzsí följegyzéskötete, példája követhetetlen. Hiába veszem le a polcra, ütöm fel akár Márai naplóját,

akár Kosztolányi vagy Babits vagy Szabó Lőrinc vagy Rilke verseit, Örkény egyperceseit, Nemes Nagy Ágnes vagy Pilinszky köteteit, olvasom folyóiratokban Petri legújabb verseit, mind úgy vág mellbe, mint Kosztolányi (találomra kiválasztott) lényegében jelentéktelen négyesorosa, a *Magányom*: „Mint telefon az elhagyott lakásban, / mely éjidőn reménytelen csörömpöl, / úgy jajveszékel itt hiába lelkem, / oly messze az élettől és örömtől”, vagy mint a *Litániá*ból kiragadott sorok: „Az én koromban: / zörgött az egekben a gépek acélja. // Az én koromban: / nem tudta az emberiség, mi a célja. // . . . Az én koromban: / vad, bábeli nyelvzavarok feleseltek // . . . Az én koromban: / mindannyian ó de magunkra maradtunk . . .”

Eddig abban a hitben éltem: olvasni, mégha nem is könnyű, jó.

Most pedig egyre inkább félek a betűtől, félek a szótól, mert vagy hazug vagy felkavar, kiábrándít vagy kétségbe ejt.

Ettől függetlenül azonban, tudom, olvasni kell, a betű az életem.

Aki egész életében olvasott, most sem tehet mást. Akkor sem, ha kiderül, kés, éles kő, repesz minden szó, de mégis arra tanít, amit Juhász Erzsébet az őt jellemző tökéletes pontossággal fogalmazott meg: „Nincs más megoldásom, mint a remény.”

Ui. Míg fűrészel a nyomtató, tekintetem a könyvespolcra téved, s megállapodik egy könyv bordáján: Dávidházi Péter: *Per passivam resistantiam* a címe, XIX. századi tanulmányokat tartalmaz, témája, ahogy az alcím jelzi: „Változatok hatalom és írás témájára.” Nocsak, mondaná Jung barátom, nézzük, mi jön ki ebből!

*Újvidék, 1999. ápr. 14.*